

Likgiltighet, ifrågasättande och livsinnehåll – Ungas uppfattningar om sitt förhållande till religion

Elina Juntunen och Ulla Siirto

Sammanfattning

I den här studien undersökte vi vad unga personer säger om sitt eget förhållande till religion. Studiens material samlades in genom att intervjua 18 unga personer i åldern 15–23 år. Unga infödda finländare och asylsökande som flyttat till landet (tre unga) deltog. Intervjuerna analyserades med hjälp av datadriven innehållsanalys. I denna studie närmar vi oss religion utifrån vad unga själva lever och upplever i sin egen vardag, sociala och kulturella kontexter samt relationsinteraktioner. Studien fann att de ungas förhållande till religion definieras av deras egna erfarenheter. Det som spelade roll var vilken ”känsla” eller ”stämning” religionen skapade i deras liv och sociala kontexter. Ens egen tro förundrades, tvivlades och begrundades. För en del av de unga hade det varit medvetet och målmedvetet att reflektera över sitt eget förhållande till religion, för andra var det klart mer ovant. En del bedömde att religion inte spelade någon roll i deras egna liv, och inte heller var en del av livet. Religiösa människor ansågs vara olika och annorlunda. Däremot var religion en del av livet vid vissa punkter i livet, till exempel skriftskolan eller eventuella kyrkliga förrättningar. Religion var en mycket viktig del av livet för de asylsökande som intervjuades och vägledde deras vardagliga val. De mest centrala observationerna i studien var att de unga som intervjuades inte delar tydliga gemensamma uppfattningar om sitt förhållande till religion, utan att förhållandet skapas genom individuella erfarenheter och val. Unga bestämmer och väljer det religiösa innehåll som passar deras liv.

Inledning

Ungas religiositet har setts ha förändrats dramatiskt i västeuropeiska länder under de senaste tjugo åren. Kristendomens ställning har försvagats i människors liv. Traditionellt medlemskap i religiösa samfund, religiöst engagemang och religionsutövning, såsom kyrkobesök, har förändrats och minskat. (Collins-Mayo et al., 2010; Heelas & Woodhead 2005.) Även om kristendomens traditionella institutionella status och religiositet har försvagats i Europa, har ungas intresse för olika former och dimensioner av andlighet och spiritualitet vuxit. Unga vill välja och definiera sin egen världsbild och religiositet. Ungas förhållande till religion kan beskrivas som öppen och personlig. (Heelas & Woodhead, 2005.)

Dessa förändringar märks även i Finland. Ungas religiositet har blivit privat och den evangelisk-lutherska kyrkans roll för att upprätthålla religiositet och andlighet har minskat. Även om en betydande del av de unga fortfarande går i skriftskola och ser det som en positiv upplevelse, bestämmer sig ändå vissa unga för att träda ut ur kyrkan några år senare. (Niemelä, 2009:297–304; Niemelä, 2007). Enligt Kati Niemelä (2015: 173, 184) kan unga finländares religiositet inte längre definitivt beskrivas i termer av ”*believing in belonging*”, dvs. tron på tillhörighet. Utträde ur kyrkan kännetecknar inte för unga att de är besvikna på den religiösa institutionen, utan handlar mer om deras egen beslutsförmåga och att självständigt fatta beslut om riktningen för sina liv och val. Unga vill ha djupa meningsfulla upplevelser i sina liv, och om de inte får dem från kyrkan och den religion den representerar är de redo att lämna den. (Niemelä 2015:184.)

Ovanstående visar att ungas förhållande till religion behöver ses helhetsmässigt och mångsidigt. Ungas förhållande till religion kan inte bara definieras som medlemskap i en religiös institution eller som en tro på det övernaturliga. Enligt Hemming & Madgen (2011) är det intressanta i studiet av religiositet hur en individ beskriver sin upplevelse av sitt medlemskap i en viss religion, hur nära hen känner sig som del av ett religiöst samfund, och hur hen känner, upplever och uttrycker sin religiösa övertygelse. En individs religiositet och religiösa identitet inkluderar således tillhörighet, handlingar, övertygelser och värderingar, såväl som religiösa och andliga upplevelser.

Teemu Taira (2003; 2006) har utvecklat konceptet flexibel religiositet, till vilket han införlivar några av samma element som Hemming och Madge (2011) i sin studie om ungas och barns religiositet. Framför allt belyser Tairas tillvägagångssätt hur den postmoderna människan bygger sitt förhållande till religion. Taira närmar sig flexibel religiositet i termer av individualitet, affekt, konsumtion, mål, omedelbarhet och löst engagemang. I flexibel religiositet betonas individens affekt, det vill säga erfarenheter och upplevelser. Användningen av religioner och religiöst deltagande styrs av människors individuella val, känslomässiga tillstånd och erfarenheter. Flexibel religiositet kräver inte att människor tillhör ett samfund på ett strikt sätt eller tror på doktriner, utan de kan tillhöra religiösa samfund på ett löst sätt. Meredith McGuire granskar också tro utifrån en persons egna individuella livskontext och val. Hon talar om ”levd religiositet”, där man är intresserad av vad och hur religion och religiositet är närvarande i människolivets livskontexter och i dess konkreta, verkliga händelser, rutiner och interaktioner. (McGuire, 2008:12–13.)

I denna studie tittar vi på hur unga själva uttrycker sitt förhållande till religion och tro. I studien förhåller vi oss till de ovan beskrivna perspektiven om att förhållandet till religion bestäms av ungas egna individuella erfarenheter, känslor och val. Religion inkluderar åtminstone tillhörighet, handlingar, övertygelser och värderingar, samt religiösa och andliga upplevelser. Religion är vad

unga själva lever och upplever i sin egen vardag, sin sociala och kulturella kontext och sina relationsinteraktioner. Mycket lite forskning har gjorts i Finland om hur unga själva uttrycker sitt förhållande till religion.

Denna studie genomförs i en tid då invandringen till Finland har vuxit kraftigt med antalet asylsökande. Potentiellt möter och konfronteras unga i allt högre grad med religiös mångfald såväl i media, i skolor som, till exempel, i sina bostadsområden. (Se. Knauth et al., 2008:11.) Studien är en del av det internationella forskningsprojektet YOMA, som syftar till att studera ungas välbefinnande och religiositet i Sydafrika och de nordiska länderna.

Tidigare forskning

Ungas religiositet och attityder till religion och deras förändring har studerats på ett omfattande sätt både internationellt och i inhemsk forskning. Av särskilt intresse för denna studie är forskning som har undersökt erfarenheter av religiositet eller förhållandet till religion hos unga som bor i Finland, samt religiös socialisering.

Sedan 1994 har Statens ungdomsråd (tidigare Delegationen för ungdomsärenden) publicerat ungdomsbarometrar om attityder och värderingar hos unga i Finland. Ungdomsbarometern 2014 visar att icke-religiositeten bland unga har ökat under en fyraårsperiod. År 2014 var 53 % icke-religiösa, jämfört med 47 % år 2010. 23 % definierade sig själva som religiösa, jämfört med 35 % år 2010. Unga under 20 år känner sig mer religiösa än äldre unga. Hos pojkar har nedgången i religiositet visat sig bli starkare med åldern än hos flickor. I Finland är unga klart mer religiösa om de är medlemmar i en annan kyrka än den evangelisk-lutherska. Unga med invandrabakgrund är också förhållandevis religiösa. Enligt barometern bor de mest religiösa flickorna i glesbygd, men det finns inga motsvarande regionala skillnader i pojkarnas religiositet. (Myllyniemi, 2014:85–86.)

År 2006 publicerades en ungdomsbarometer, vars huvudtema var ungas förhållande till religion och samhällelig påverkan. Enligt den barometern ansåg 42 % sig vara religiös, 51 % icke-religiös och 7 % övertygad ateist. När siffrorna jämförs med statistik från Ungdomsbarometern 2014 eller data från Kyrkans forskningscentral märker man att antalet religiösa unga har sjunkit dramatiskt. Effekterna av andra variabler på ungas religiositet hade också förändrats på mindre än ett decennium. År 2006 fann man att de yngsta ungdomarna var något mer religiösa än de äldre. Regionala variabler i barometern från år 2006 verkade inte ha en koppling till religiositet. Majoriteten av de unga hade en ganska positiv bild av den evangelisk-lutherska kyrkan och kyrkan ansågs kapabel att ge svar på viktiga frågor i livet. (Myllyniemi, 2006:65.)

Gallup Ecclesastica 2011, utgiven av Kyrkans forskningscentral, visar liknande resultat som Ungdomsbarometern 2014. Resultaten illustrerar en nedgång av religiositet bland unga i förhållande

till kristendomen. Endast 15 % av unga vuxna tror på det kristendomen lär ut om Gud. 34 % av de unga tror inte på Guds existens, 9 % tvivlar på Guds existens och 18 % ”vet inte riktigt om de tror på Guds existens eller inte”. År 2011 utträdde cirka fem procent av 18-åringarna ur kyrkan så snart som möjligt. Enligt en analys från Kyrkans forskningscentral är det bakomliggande fenomenet att unga inte ser kyrkan som viktig i sina liv och inte tror på kyrkans lära. Unga ser ofta kyrkan som intolerant, och traditioner binder inte unga tillräckligt mycket till kyrkan. (Haastettu kirkko: Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 2008–2011:40–44, 75.)

Utvecklingen av ungas religiösa identitet och socialisering har varit föremål för mycket forskning. Utifrån inhemsk och internationell forskning kan man dra slutsatsen att barndomens erfarenheter och barndomsfamiljens religiösa bakgrund och beteende har en betydande inverkan på en individs efterföljande religiösa socialisering, religiösa identitetsbildning och religiösa handlingar (t.ex. Häkkinen, 2010; Niemelä, 2011; Niemelä, 2006; Helve, 2006; Beit-Hallamy & Argyle, 1997; Hood et al., 1996; Frønes, 1995.) Ens egna föräldrars religiositet har visat sig vara den starkaste faktorn som förklarar en individs religiositet. Mor- och farföräldrarnas religiositet påverkar också ett barns religiositet. (Niemelä, 2006; Niemelä, 2011.) Enligt Hopkins et al (2011) förhandlar unga sin religiösa orientering och identitet med sina familjemedlemmar. De adopterar något i stil med det deras föräldrar har, de utmanar och ifrågasätter dem och söker helt motsatta åsikter i förhållande till sina familjemedlemmar. Hopkins et al (2011) påminner om att unga också påverkar sina familjers och vänners religiösa åsikter såväl som i det bredare sociala sammanhanget.

I finländsk kontext är skriftskolan kännetecknande för en ung persons religiösa socialisering. Mer än 80 % av åldersgrupperna går fortfarande i skriftskola, vilket anses stärka ungas positiva syn på kyrkan (Niemelä, 2015:175). Skriftskolans popularitet förklaras bland annat av att den uppfattas som en del av ungdomskulturen. Grundskolans religionsundervisning har också setts som stöd för ungas deltagande i skriftskolan (t.ex. Saine, 2000). Även om skriftskolan är populär bland unga finländare är det intressant att allt fler unga vuxna utträder ur kyrkan bara några år efter skriftskolan (Niemelä, 2015:184).

Utöver ovan nämnda faktorer har Hemming & Madge (2011) sammanställt andra faktorer som påverkar ungas religiösa socialisering. Enligt dem kan skolans religiösa atmosfär och värderingar påverka barn och ungas religiositet, liksom attityden till olika religioner. Vänskapskretsen har ansetts spela en central roll i ungas religiösa övertygelse och religionsutövning. Vänkretsen styr hur religion uppfattas, liksom hur nära eller avlägsna religiösa samfund eller grupper betraktas. Generellt sett avgör sociala förhållanden om en ung person gör sitt liv meningsfullt utifrån en religiös referensram. Religiösa samfund, deras ledare och samhällsstrukturer och normer är faktorer som påverkar ungas religiositet. Hur samhället interagerar med omvärlden spelar en särskilt stark

roll. Media spelar också en stor roll för den bild människor har av religioner och vissa religiösa grupper. Unga kan definiera sitt eget förhållande utifrån sina uppfattningar om religiositet och religioner.

Slutligen granskade vi studier som analyserar vad religion och tro erbjuder unga. Smith (2003) har identifierat tre huvudkategorier av religionens roll i amerikanska tonåringars liv. Religion kan ge unga en moralisk handlingskod (riktlinjer för livet och moraliska åtaganden), en mängd olika inlärd kompetenser (t.ex. livsledning, socialt kapital) och sociala och organisatoriska band. Dessa faktorer kan också bestämma en ung persons egen inre värld av andlig erfarenhet. (Smith, 2003:20.) Smith (2005) menar att religioner har liten effekt på eller formar inte ungas liv i någon speciell riktning. I ungas värld av erfarenheter har religioner förändrats till "moralistisk-terapeutisk deism". Detta innebär att religionen uppfattas stärka framför allt individens välbefinnande. Guds stöd hjälper människor att lyckas i sina liv, det skapar välbefinnande och hjälper till i en mängd olika relationer. Även om Smiths forskningsresultat lyfter fram ganska individualistiska perspektiv på religionens roll i ungas liv, visar forskning av Knauth et al. (2008) att unga också inser religionens samhälleliga roll och betydelse. En gemensam observation från forskning i åtta europeiska länder var att unga uppfattar betydelsen av religioner som en källa till kommunala och samhälleliga konflikter, men också som en möjlighet att bygga kontakter och fred mellan människor.

Tidigare inhemsk och internationell forskning visar att religionens roll har förändrats i ungas värld av erfarenheter. Ungas religiösa deltagande har minskat och tron på kristendomens grundläror har också försvagats. Resultaten väcker frågan om religionens plats och roll i ungas liv.

Forskningsuppgift och genomförande av studien

Denna studie undersöker vad unga säger om sitt eget förhållande till tro och religion.

Studien genomfördes med kvalitativa metoder. Materialet i artikeln är en del av det material som samlats in för forskningsprojektet YOMA, som sammanställts genom tematiska intervjuer. Intervjuerna genomfördes i en medelstor stad i Södra Finlands län. Ett mer detaljerat landsbygdsstudieområde införlivades med en större stad några år före studietiden. Intervjuer har genomförts under 2014 och 2015. Totalt har 18 individuella intervjuer genomförda inom projektet använts för denna studie. Av de unga var 15 så kallade infödda finländare och tre var asylsökande. Intervjupersonerna var i åldern 15–23 år. De unga som intervjuades befann sig i olika livssituationer. Några (9) gick i grundskolan, några (4) gick i yrkesskola eller hade praktik, och några (5) var arbetslösa eller utan studieplats/praktikplats vid tidpunkten för intervjun. Intervjupersonerna kontaktades med hjälp av "snöbollsmetoden". Intervjupersonerna själva och professionella som arbetar med unga tipsade om nya intervjukontakter.

Temat för intervjufrågorna i materialet i denna artikel handlade om ungas uppfattningar och förhållande till religion och tro. Rent konkret kartlades temat genom att fråga de unga om deras erfarenheter av religiösa samfunds verksamhet i området och deras eget och familjens förhållande till religion. De unga tillfrågades om vilken typ av tankar och känslor religionen väckte hos dem och hur de beskrev sin egen religiositet. Som redan nämnts ovan ingick intervjuteman i ett bredare material som täckte ett brett spektrum av ungas upplevelser av sitt eget välbefinnande, sociala relationer och till exempel deras förväntningar på framtiden.

Intervjuerna med de infödda finländarna ägde rum i möten mellan personen som intervjuade och personen som intervjuades. Intervjuerna hölls i offentliga mötesrum för unga. Ingen av författarna till denna artikel var med på dessa intervjuer. Intervjuerna med de unga asylsökande gjordes i ett mötesrum på förläggningen antingen på engelska (en intervju) eller genom tolk. Den ena av författarna till denna artikel genomförde dessa intervjuer. Intervjuerna varade mellan cirka en halvtimme och drygt en timme och spelades in. Intervjuinspelningarna transkriberades ordagrant (på finska). När det gäller intervjuernas längd kan det noteras att det var mer naturligt för asylsökande att prata om religion och deras intervjuer var ganska omfattande. För de infödda finländarna var ämnet mer obekant och längden på intervjuerna var kortare. Även om de unga uttryckte sin egen syn på religion ganska öppet, förblev beskrivningen av sin egen religiositet, tro eller livsåskådning totalt sett ganska snäv i intervjusituationen.

Unga intervjuades om känsliga ämnen för studien. Skriftligt tillstånd att delta i intervjun begärdes från varje intervjuperson. Forskningsetiska kommittén rekommenderar att unga över 15 år själva avgör om de vill delta i forskning (Mäkelä 2000, 82). Forskningstillstånd hade dessutom i allmänhet erhållits från de platser där de unga nåddes (församling, skola, ungdomsarbete, förläggning). Varje intervjuperson hade möjlighet att neka till att deras intervju användes i vilket skede som helst av forskningsprocessen.

Intervjuerna analyserades med hjälp av datadriven innehållsanalys (Tuomi & Sarajarvi, 2009; Silverman, 2003), där analysen av data fortskrider induktivt från privata uttryck till allmänna. Varje intervju genomfördes som en separat enhet. Varje intervju lästes igenom flera gånger och förenklade uttryck valdes ut utifrån forskningsuppgiften. Uttryck, fraser, meningar, påståenden eller tankeenheter som var relevanta för forskningsfrågorna användes som analysenheter. De förenklade uttrycken grupperades sedan enhetligt i olika underkategorier. Egna kategorier skapades för uttryck som var samma eller likadana. När underkategorier hade skapats för alla intervjuer började huvudkategorier utvecklas för varje intervju. I detta skede grupperades även intervjuerna genom att strukturera intervjuerna med liknande huvudkategorier i egna grupper och vi började fundera på om

en gemensam, kombinerad kategori kunde hittas för grupperna. De kombinerade kategorinamnen beskriver de viktigaste gemensamma nämnarna för ungas förhållande till religion i varje grupp.

Följande tabell beskriver ett exempel på analysens förlopp från underkategorier till huvudkategorier:

Tabell 1. Ett exempel på förloppet för dataanalys.

Underkategori	Huvudkategori	Kombinerad kategori
Skriftskolan var en dålig upplevelse	Negativa erfarenheter av församlingsverksamhet	Likgiltigt och kritiskt förhållande till religion
Människor kan behöva tro om de har det dåligt	Religion är för de svaga	
Religion betyder ingenting	Relationen till religion är likgiltig	
	Religion har ingen roll i det egna livet	

De kombinerade kategorierna utgjorde också rubrikerna för resultaten. Antalet intervjupersoner i respektive grupp anges inom parentes:

- Likgiltigt och kritiskt förhållande till religion (3)
- Passivt och försiktigt positivt förhållande till religion (4)
- Ifrågasättande inställning till religion (6)
- Positivt förhållande till religion (3)
- Djupt religiösa unga (2)

Analysen avslöjade subtila skillnader mellan grupperna och lyfte fram den mångfald som unga lyfte fram när de talade om sitt förhållande till religion. Majoriteten av de intervjuade (15) var födda finländare, som i någon form uttryckte ett förhållande till den evangelisk-lutherska kyrkan. Det är därför vi ofta identifierar den evangelisk-lutherska kyrkan som religiös aktör. Två av de asylsökande (3) som intervjuades tillhörde ett islamiskt samfund. En av invandrarna representerade en afrikansk folkreligion och hade inget religiöst samfund att ansluta sig till i Finland.

Studiens resultat

”Ganska värdelös skit” – Likgiltigt och kritiskt förhållande till religion

Utifrån forskningsintervjuerna stack en grupp om tre unga ut vars tankar om religion och den evangelisk-lutherska kyrkan var märkbart kritiska. De unga sa att de tyckte kyrkan var en värdelös institution som de knappt alls hade något att säga om, åtminstone inget gott. Två av de unga var fortfarande medlemmar i den evangelisk-lutherska kyrkan och en hade utgått ur kyrkan så fort hen fyllt 18 år. De som fortfarande var medlemmar i kyrkan talade om möjligheten att utträda ur kyrkan.

Religion och religiositet hade ingen plats i de ungas liv. Från sin egen barndom hade de knappt alls några minnen eller erfarenheter av att delta i religiösa evenemang eller situationer. En av de unga sa också att hen inte var intresserad av vad hens föräldrar trodde eller inte trodde. Hen antog att hens far hade tillhört kyrkan och att hens mor kan ha utträtt ur kyrkan.

Två av de unga som intervjuades sa att de hade gått i skriftskola i form av läger, men det var ingen positiv upplevelse för någon av dem. De ansåg att lägret hade tagit upp onödig tid från arbetet. De unga gick till skriftskolan eftersom andra jämnåriga också hade gått.

De unga talade också negativt om sitt nuvarande förhållande till religion eller andliga frågor. Intervjupersonerna beskrev religiositet som ”värdelös” eller ”onödig”. Religionen och kyrkan hade inget att ge dem och de betonade sin kritik av att betala kyrkoskatten:

Ganska värdelös skit. De samlar bara in pengar åt sig själva och pratar om nåt helt värdelöst. En del tror på det, men jag tycker att det är helt värdelöst. (Intervjuperson 9)

... Jag ser ingen poäng med att betala nån kyrkoskatt då jag inte är intresserad av kyrkans skit. Det är helt onödigt för mig. (Intervjuperson 14)

En av de unga som intervjuades hade särskilt otäcka upplevelser av troende människor. Bästa vännens mamma var religiös och relationen till henne var mycket dålig. Den unga uppfattade relationen med vännens mamma och hennes religiösa åsikter som en ”snårig väg” och ett ”helvete”. Det var tydligt att det fanns kraftiga meningsskiljaktigheter.

De unga som hade en kritisk inställning mot kyrkan trodde ändå att människor kunde behöva religionen eller kyrkan när de hade svårigheter i livet. Å andra sidan brydde de sig inte om vad folk ville ha eller behövde religion till. Kyrkan sågs som en sista hjälp åt människor som inte hade fått hjälp från någon annanstans:

De mår dåligt så de vill ha nåt slags stöd och uppmärksamhet och får de det inte från nån annanstans så blir de så att säga troende. Så är det förmodligen. (Intervjuperson 9)

Jag vet inte. Inte är jag så intresserad. Det är nog helt skit samma för mig. Somliga behöver det. Om nån får nån hjälp av det, då är det ju bra för dem, men jag behöver det inte och jag får inte nån hjälp av det. (Intervjuperson 14)

En av de unga sa att religion inte är lämplig eller passar sig för ungas liv. Hen såg det inte som en del av ungas vardag eller ungdomskultur. Enligt hen finns det inget utrymme för religion i ungas liv, eftersom annat gick före.

Ingen av de unga lyfte fram vilken roll någon annan religion eller livsåskådning spelar i sina egna liv. Det framgick av intervjuerna att dessa unga hade övervägt och motiverat åtminstone sitt egen förhållande och sin egen inställning till den evangelisk-lutherska religionen och kyrkan. De talade ganska utförligt och tydligt om sitt eget negativa förhållande till religion.

”Jag ägnar inte mycket uppmärksamhet åt religioner” – Passivt och försiktigt positivt förhållande till religion

Utifrån intervjuerna med de unga bildade de som var passiva till religion en egen grupp. Det var fyra unga som beskrev att de inte upplevde att de var religiösa, men de var inte lika kritiska eller negativa till religion som gruppen ovan. De unga hade försiktigt positiva erfarenheter av deras deltagande i kyrkans evenemang i barndomen.

De unga berättade att de inte trodde på någonting, och religion eller tro spelade ingen roll i deras liv. En av de unga funderade, att om hen nu ska tro på något så är hens tro relaterad till livet bortom jorden, som hen beskrev det:

Jag tror att rymden aldrig tar slut och då det finns det en hel jävla massa galaxer. Och åtminstone en galax har nog en sån planet där det är möjligt att det finns liv. (Intervjuperson 16)

Två av intervjupersonerna sa att de hade utträtt ur kyrkan, en övervägde att göra det och en berättade inte om sin situation. De unga berättade att medlemskap i kyrkan inte betydde något för dem, och de tyckte att medlemskapet var meningslöst om de inte trodde på det.

Jag tycker att det är lite onödigt, att jag är i kyrkan och jag tror inte på Gud och Jesus och allt annat. (Intervjuperson 5)

Den främsta anledningen till att de unga utträdde ur kyrkan var att de inte var troende. De talade mycket mindre till exempel om betalningen av kyrkoskatt som orsak till utträdet eller avsikten att utträda ur kyrkan. Bara en av de unga funderade på kyrkoskatten, och hen var inte beredd att betala den. Den grupp kritiska unga som beskrivits ovan ansåg att betalningen av kyrkoskatt var en särskilt viktig faktor för deras icke-tillhörighet eller eventuella utträde ur kyrkan.

De som hade en passiv inställning till kyrkan hade en del erfarenheter av religiösa aktiviteter och evenemang från barndomen. Både erfarenheter från julgudstjänster och av församlingens dagklubb och kvällsböner i barndomen nämndes. De unga i denna grupp hade deltagit i eller planerade att gå i skriftskola. Att gå i skriftskola var en del av planerna, även om det senare var meningen att utträda ur kyrkan. Skriftskolan sågs som en möjlighet att säkra en kyrklig vigsel senare. Sammantaget var de ungas tidigare erfarenheter av församlingsaktiviteter och evenemang försiktigt positiva eller neutrala. Ingen berättade om riktigt bra eller dåliga erfarenheter.

En av de unga som intervjuades berättade att hen var lite bekant med Bibeln och sa att hen uppskattade den gyllene regeln och de tio budorden. De unga berättade om några positiva perspektiv på kyrkans anställda; mestadels sågs de som ”trevliga människor”.

Även om de ungas eget förhållande till religion och kyrkan var passivt, och kyrkan inte spelade någon roll i deras liv, trodde de att kyrkan kunde spela en roll i andra människors liv. Kyrkan sågs framför allt som en medhjälpare eller samtalspartner i religiösa frågor.

Nå vad jag nu hört att folk har sagt så hjälper det liksom deras vardag. Jag antar att det är så... eller om det skett nån olycka och en släkting dör, så hjälper det med sorgen. Jag antar att det är så. Jag vet inte då jag nu inte själv riktigt är sån som fäster uppmärksamhet vid religion.

Skriftskolan var lite av ett tvång. Jag gick dit bara för att jag var tvungen. (Intervjuperson 18)

Sammanlagt kan konstateras att de unga tänkt väldigt lite på betydelsen av kyrkan eller religionen i människors liv i allmänhet. Unga med en passiv inställning till religion beskrev religiösa frågor för det mesta snävare och med färre ord än den kritiska grupp som beskrivits ovan. Möjligen hade de tänkt mindre på sitt förhållande till religion än de unga som var kritiska. På frågan om varför människor behöver tro, tyckte många att det var svårt att svara eller så visste de inte vad de skulle svara. Religion uppfattades som långt ifrån ungdomars liv och vardag:

Tja, om nån är riktigt religiös, jag har sett få unga som verkligen är det, att de på riktigt tror på Gud och sånt, då kan de förstås gå till kyrkan för att prata om religion och sånt, att vad ska jag göra i den här situationen. (Intervjuperson 6)

”Jag tror nog att det finns nåt mer” – Unga med en ifrågasättande inställning till religion

Den tredje gruppen bestod av sex unga som intervjuades och som reflekterade över sitt förhållande till religion och kyrkan. Alla var medlemmar i den evangelisk-lutherska kyrkan, och ingen övervägde att utträda ur kyrkan. Men ingen kunde exakt beskriva sitt eget förhållande till religion. De visste inte heller vad de tyckte om sin egen tro eller möjligen sin icke-tro. De unga hade inte kommit att medvetet tänka på religion eller religiositet; sådant var inte en del av deras dagliga liv. Tankar relaterade till religion eller tro var tydligare kombinerat med etiskt tänkande, särskilt med en etisk utvärdering av ens egna eller en annan persons handlingar. En del av de unga funderade att de nog trodde på något, men de visste inte om det var en tro på Gud eller något annat.

Ja, jag har tänkt på det hela mitt lilla liv. Jag tror nog att det finns nåt som är lite mer än oss, men inte tror jag nödvändigtvis på Gud. Jag kanske är mer en sån, att jag tror det finns en mening med allt, med allt vad vi gör, så har det nån mening och vi hamnar nånstans. Men att vi själva kan påverka det, att inte tror jag kanske att det finns nån där uppe nånstans och. Jag vet inte. Kanske tror jag att när en person dör så föds den på nytt, men den kommer inte ihåg det från det tidigare livet, vilket sen igen inte hör till just vår, min tro. (Intervjuperson 13)

Alla hade några slags erfarenhet av religiösa aktiviteter under barndomen, som kvällsbön, att gå till julgudstjänst eller församlingens dagklubbar. Intervjupersoner berättade om sina mor- och farmödrar som de hade gått i kyrkan med eller som de till exempel sett be. Sammantaget var aktiviteter relaterade till religionen i deras egen barndomsfamilj sällsynta. De hade gått till julgudstjänster eller de vackraste julsångerna-evenemang. Alla utom en hade intrycket att deras egna föräldrar fortfarande var medlemmar i kyrkan.

Alla unga hade gått i skriftskola och gav skriftskolan en positiv utvärdering. Två av intervjupersonerna hade bestämt sig för att fortsätta som hjälpledare, även om den ena knappt alls hade en uppfattning om vad det innebär att vara hjälpledare. De unga som intervjuades bedömde att verksamhet för unga i den lokala evangelisk-lutherska församlingen var mycket blygsam. Däremot visste de inte vad kyrkan kunde erbjuda unga. Några hade erfarenheter av församlingens ungdomskvällar, och några hade drömmar om att leda församlingens barnklubbar. I huvudsak hade de unga en positiv inställning till att församlingen hade verksamhet för unga.

En del av de unga bedömde att framtida händelser som de hoppades på för sitt eget liv, det vill säga vigsel eller dop av ett barn, skulle kunna ske i kyrkan. Kyrkliga förrättningar var i alla fall bekanta för de unga. De hade deltagit i dop, vigslar, begravningar och konfirmationer. Gällande principerna för församlingens verksamhet bedömdes det som positivt att människor har möjlighet att anonymt berätta om sina ärenden för församlingens anställda. Med detta syftade de på församlingarnas själavård.

De unga som intervjuades bedömde att människor kan få hopp, trygghet och stöd från religion. De trodde att religion kunde ge hjälp till människor, särskilt i svåra situationer i livet. Religion sågs också som tröst i ensamhet. De unga såg religion som en mänsklig, privat sak och tyckte att alla har rätt att tro eller inte tro. Många av de ungas erfarenheter återspeglade värdet av att en person har sin egen religiositet eller andlighet:

Nå, för somliga kan det vara en sån där helt vardaglig typ av kraftkälla, att det betyder för den personen, att du ju inte är ensam, att det är en sån där egen religion, och precis det att det är Gud eller Jesus som du kan vända dig till om du är en sån som, kanske det är, det börjar med nån liten grej, åtminstone så tror jag. (Intervjuperson 1)

Genom att ifrågasätta och reflektera över religion skilde sig dessa unga från de tidigare grupperna som beskrivits som ha ett kritiskt och passivt förhållande till religion på så sätt att de såg mer positivt på religionens roll i andra människors liv. De verkade erbjuda kyrkan en chans att verka och tyckte att kyrkan hade en roll, åtminstone när det gäller människors privatliv. Även om de unga vid intervjutillfället upplevde att de inte kunde definiera sin egen religiositet och sitt eget förhållande till religion, hade de främst positiva erfarenheter av religiösa situationer från barndomen. De hade också förväntningar på kyrkans verksamhet i framtiden, åtminstone i form av förrättningar.

”Många får nog hopp från det” – Ett positivt förhållande till religion

Den fjärde gruppen unga som intervjuades bestod av två infödda finländare och en asylsökande. I gruppen fanns de infödda finländare som tydligast hade en positiv inställning till religion och religiösa aktörer. För dem var tillhörigheten till den evangelisk-lutherska kyrkan ett medvetet val och en naturlig sak. Även om de unga var positiva till kyrkan och religionen, sa bara en av dem att hen trodde på Gud och livet efter döden. Hen var alltså den ende unga finländaren som uttryckte sin tro på Gud direkt och tydligt. De unga funderade på att de inte var helt säkra på sin tro; de trodde

kanske på det som kyrkan lär. Religionen skapade säkra strukturer för den asylsökande, även om hen inte utövade sin religion regelbundet.

Som redan observerats gällande den tidigare beskrivna gruppen unga som hade en ifrågasättande inställning till religion, funderade även de som hade en positiv inställning till religion på moral och etik. De pratade bland annat om att de får dåligt samvete om de har gjort fel. Att be om förlåtelse och att förlåta uppfattades som en betydelsefull handling i mänskliga relationer. Reflektion över religiösa frågor gav dem, åtminstone till viss del, ”trygghet” att det finns något efter livet eller att de i sina egna sorger och bekymmer kan bli tröstade av någon högre makt.

Föräldrarna till de unga infödda finländarna tillhörde den evangelisk-lutherska kyrkan. En av de unga som intervjuades beskrev att hens bortgångne far varit religiös. Men i de ungas barndomar var religiösa aktiviteter begränsade. Familjer hade ibland deltagit i julgudstjänster eller de vackraste julsångerna-evenemang. Båda de unga infödda finländarna som tillhörde denna grupp hade gått i skriftskola och en av dem hade också verkat som hjälpledare.

De intervjuade deltog nuförtiden sällan i aktiviteter som anordnades av den lokala församlingen eller kyrkan i allmänhet. De uttryckte uppskattning för kyrkans förrättningar och olika andra högtider. En av intervjupersonerna sa att hen då och då gick på ungdomskvällar med sina vänner:

Tja, om mina nuvarande kompisar är på väg dit så tänker jag att nog kan jag också gå dit, så går jag dit. Men det är mer sällan att nån i vår grupp går för att delta i nåt sånt. De bara säger att: ”Inte orkar jag gå dit.” (Intervjuperson 3)

De unga kommenterade också aktuella debatter om den evangelisk-lutherska kyrkan. En av de unga sa att hen inte tyckte om att man i kyrkan förhåller sig kritiskt mot homosexualitet eller kvinnliga präster. Trots hens egna tankar och åsikter uppskattade hen ändå kyrkan och framför allt dess förrättningar och högtider. En annan å sin sida ansåg att hen tyckte att homosexuella inte borde få gifta sig i kyrkan. Hen motiverade sin uppfattning med att hänvisa till Bibelns lära.

Det var utmanande för de unga som intervjuades att uttrycka vad religion eller religiositet kunde betyda för människor. En av de unga reflekterade över detta utifrån sin egen erfarenhet:

Fruktansvärt svåra frågor, djupgående. Troligen beror det på ganska olika saker, vad man tycker om de sakerna i allmänhet. Många får nog hopp från det. För vissa kanske det tröstar. Till exempel har jag fått tröst av tanken på ett liv efter döden när min pappa dog.
(Intervjuperson 15)

I denna grupp ingick också en ung asylsökande med muslimsk bakgrund. I sitt eget liv följde hen inte de regler som religionen kräver, som att be. Hen kände sin egen religion och upplevde att hen fick trygghet från den. Hen hade till exempel gått till en moské i sitt hemland för att sova när hen plågades av plågsamma mardrömmar.

De unga som hade en positiv inställning till religion använde oftast ett ganska typiskt religiöst ordförråd. De talade bland annat om livet efter döden, hoppet och trösten som tron ger, eller så hade de insikter i vad kyrkan lär. De andra grupperna av unga som beskrivs ovan använde väldigt lite religiöst språk. För de med en positiv inställning till religion var tro en fråga om inre liv, som tillhörde det egna privata området. Sammantaget visade sig religion, religiositet och kyrkan relativt lite i deras liv. Men de var villiga att delta i aktiviteter eller evenemang som organiserades av kyrkan, och var därför också öppna för religionens samhälleliga aspekter.

”Religion är dock en stor del av livet” – Djupt religiösa unga

I denna studie ingick två unga som kunde beskrivas som ”djupt religiösa”. För dessa unga var religion en del av vardagen, den var med i både deras egna tankar och praktiska handlingar, som utövandet av den egna religionen till vardags. Båda ungdomarna var asylsökande som väntade vid förläggningsbeslutet om möjligheten att stanna i Finland. En av dem var muslim, den andra representerade en afrikansk folkreligion. De unga bodde på förläggningsbeslutet, och dess invånare och personal var de viktigaste samhällskontakterna för de unga.

Intervjupersonerna berättade mycket om sin religion och tro. Den ena sa att i hans afrikanska folkreligion ber och prisas Gud dagligen. Gud uppmanar också en att agera för hela nationens bästa. I hans religion tror man på helare, och traditionen är att be om religionsundervisning av äldre och söka råd hos dem.

Den unga med muslimsk bakgrund avslöjade å andra sidan att hen besökte en moské i en närliggande stad när hen kunde. Hen utövade sin religion dagligen. Eftersom hen inte hade en egen bönematta bad hen med sina vänner i tur och ordning. På så sätt skapades en gemenskap, även om den inte sker på ett traditionellt sätt, som vid till exempel bön i en moské.

Självklart. Religion är dock en stor del av livet. Det är en del av min själ. Den måste uppdateras hela tiden och läsa Koranen. Det vore såklart trevligt om vi kunde få ett litet rum där vi kunde utöva fredagsbönen. Det skulle vara till stor hjälp. (Intervjuperson 13)

Utövandets av religionen hos hen som tillhörde en folkreligion hindrades av att hen inte kände andra som tillhörde samma religion. Hen hade anammat sin religion i sitt hemland, och det gav hen en stark etisk värdegrund från vilken hen hämtade lösningar på livssynsval.

Det är anmärkningsvärt att intervjupersonerna var intresserade av andra religioner, inklusive den lutherska. De sa att de ville lära känna finländarnas religion och diskutera olika religioner med människor. De var dock inte särskilt intresserade av att delta i den lokala lutherska församlingens verksamhet. Andra religiösa samfund var knappt alls synliga i de unga asylsökandes liv. På orten finns en luthersk församling, en frikyrka och en pingstförsamling. Ingen av dem verkar ha någon aktivitet på förläggningen, enligt intervjuerna med de unga. Detta kan bero på att trossamfundets religiösa verksamhet i sig är förbjuden vid förläggningen. Den unga med muslimsk bakgrund ansåg att moskén och hela det islamiska samfundet var en viktig plats att utöva sin religion på. I livet för den unga personen som tillhörde en folkreligion hade, åtminstone vid tidpunkten för intervjun, de religiösa aktörerna lämnats utanför, men råden från de lärda inom hens egen religion påverkade hen än i dag.

De djupt troende unga skilde sig från de andra grupperna av unga genom att religionen var en livsstil för dem. Den var en väldigt viktig del av deras liv. Religion var andligt viktig och gav också vägledning för ens egna etiska handlingar. Man får anta att dessa unga socialiserats med sina föräldrars religiösa åsikter. De unga värdesatte också andra religioner och var tydligt intresserade av att lära sig om dem.

Sammandrag

Denna studie undersökte vad unga säger om sitt eget förhållande till tro och religion. Studien omfattade 18 unga i åldrarna 15–23 år. Femton av de unga var så kallade infödda finländare, födda och bosatta i Finland. Tre av de unga var asylsökande och väntade på ett asylbeslut. De ungas förhållande till religion beskrivs i fem kategorier, som är strukturerade i följande tabell. Tabellen beskriver nyckeldragen för varje grupps förhållande till religion.

Tabell 2. Sammanfattning av resultat. Ungas förhållande till religion.

<i>Religionens roll i ungas liv</i>	Likgiltigt och kritiskt förhållande till religion	Passivt och försiktigt positivt förhållande till religion	Ifrågasättande inställning till religion	Positivt förhållande till religion	Djupt religiösa unga
<i>Religionens betydelse i det egna livet</i>	Religion spelar ingen roll i det egna livet.	Religion spelar ingen roll i det egna livet.	Osäkert förhållande till religion.	Positivt förhållande till religion. Inte säker på vad hen tror på.	Djupt troende.
<i>Upplevelser av religion i barndomen</i>	Inga positiva erfarenheter av religiös verksamhet.	Positiva erfarenheter av religiös aktivitet i barndomen.	Positiva erfarenheter av religiös aktivitet i barndomen.	Positiva erfarenheter av religiös aktivitet i barndomen.	Aktivt utövande av religion.
<i>Eget religiöst aktörskap</i>	Har inget eget religiöst aktörskap.	Väldigt lite religiöst aktörskap. Skriftskolan som en positiv erfarenhet.	Något intresserad av religiös verksamhet. Utvärdering av ens egna etiska handlingar.	Öppen för egen religiös reflektion. Deltar ibland i religiös verksamhet. Utvärdering av ens egna etiska handlingar.	Att utöva religion är en del av vardagen.
<i>Uppfattning om religionens samhälleliga uppgift</i>	Religion ses inte ha en samhällelig roll.	Religion är långt ifrån den ungas liv.	Religion som grund för etiskt tänkande och handling.	Religiösa evenemang och förrättningar är viktiga.	Egen önskan och vilja att vara en del av ett religiöst samfund. Tro är samhälleligt.
<i>Förståelse av religionens betydelse för andra människor</i>	Kyrkan stöder de svaga.	Kyrkan är en medhjälpare och en samtalspartner för människor.	Religion är en hjälpare för andra människor, en förmedlare av hopp och trygghet.	Tro ger människor hopp och tröst.	I ens egen tradition är religion en livsstil.

De ungas förhållande till religion visade sig bland annat i den roll som unga gav åt religiös övertygelse och tillhörighet till ett religiöst samfund i sina egna liv. Det mest kritiska religiösa förhållandet representerades av de unga, vars grupp kallades ”likgiltigt och kritiskt förhållande till religion”. De unga i denna grupp hade medvetet och tydligt bildat sin ställning i förhållandet till religionen. Religion spelade en mycket marginell roll i deras liv, men de hade åsikter och synpunkter om religion på ett mer generellt plan.

De som var ”passiva och försiktigt positiva till religion” ansåg också att religion spelade en obefintlig roll i deras liv, men de positiva erfarenheterna från barndomen påverkade att de var något positiva till religion. I det egna livet var religion inte särskilt intressant, och att prata om det kändes

främmande. Religion ansågs inte som en naturlig del av ungdomslivet, men å andra sidan ansågs religion kunna erbjuda stöd för vissa människor.

Unga som hade en ”ifrågasättande inställning till religion” kände sig osäkra på om de var troende eller inte. De kanske var troende, men de kunde inte säga vad de trodde på. De hade positiva barndomserfarenheter av religiös verksamhet, och skriftskolan hade också varit en bra och förstärkande erfarenhet. De som hörde till denna grupp förknippade religion med reflektion över etiska handlingar. De gav religionen en inflytelserik roll i andra människors liv.

Unga som hade en ”positiv inställning till religion” hade tagit ett medvetet beslut om att förbli medlemmar i det religiösa samfundet, och de tänkte i allmänhet positivt om religion. Å andra sidan intog de också en kritisk ställning om de inte höll med om någon synpunkt eller linje för det religiösa samfundet. De unga funderade på vad de själva trodde på, men var och en hade ett visst läromässigt innehåll av det religiösa samfundet som de ansåg vara viktigt och som de engagerade sig för. Religionens roll ansågs värdefull och betydelsefull både för människor och för samhället i stort.

”Djupt religiösa unga” upplevde religion som en del av livet. Religion var ett sätt att leva, och det visade sig i deras beteende, val och tal. Etiska handlingar vägledades av de riktlinjer och regler som religionen erbjuder.

Reflektion

Det religiösa förhållandet för unga som intervjuades för denna studie präglades av deras egna erfarenheter och den ”känsla” eller ”stämning” som religionen skapade i deras liv och sociala kontext. Ens egen tro förundrades, tvivlades och begrundades. För en del av de unga hade det varit medvetet och målmedvetet att reflektera över sitt eget förhållande till religion, för andra var det klart mer ovant. Vissa ansåg att religion inte var en del av ungas liv och att religiösa människor skilde sig från massorna. Däremot var religion en del av de ungas liv vid vissa tillfällen i livet, till exempel skriftskolan eller eventuella kyrkliga förrättningar. De flesta bedömde att religion och religiösa samfund kan ge människor hjälp, trygghet och hopp.

Utifrån vår studie kan man dra slutsatsen att de unga som intervjuades hade bildat sig en egen uppfattning om sitt förhållande till religion. Deras förhållande till religionen avgjordes framför allt av den erfarenhet och känsla de fått av religion, till exempel genom sin barndomsfamilj, sina erfarenheter, sociala relationer och media. De mest centrala observationerna i studien var att de unga som intervjuades inte delar tydliga gemensamma uppfattningar om sitt förhållande till religion, utan att tron skapas genom individuella erfarenheter och val. (T.ex. Taira, 2003; 2006.) Å

andra sidan förstärker den egna vänskretsen och sociala kontakter den ungas uppfattning om religion. Unga kan också själva påverka sina referensgruppers uppfattningar (Hemming & Madge, 2011).

En stor del av de unga som intervjuades som var infödda finländare representerar Teemu Tairas uppfattning om flexibel religiositet, som inte kräver att människor tillhör religiösa samfund på ett strikt sätt eller tror på doktriner, utan att de tillhör religiösa samfund på ett löst sätt. Religiösa samfund bygger knappt alls upp samhällseliga band eller funktionella mötespunkter med unga. Religiösa aktörer har lite att göra med och är inte relaterade till de ungas egna livskontexter, dess konkreta och verkliga händelser och interaktioner (se McGuire, 2008:12–13).

Våra resultat visar att infödda finländare och de unga asylsökande skilde sig åt gällande sina förhållanden till religion. De unga som bor på förläggningen lyfte fram en stark religiositet. Var och en av dem var troende på sitt eget sätt. Det har faktiskt noterats att invandrares religiositet stärks i en ny kultur, och särskilt när en migrant går från en majoritetsreligion till en minoritetsreligion (Hinnels 1997; Martikainen 2011). Våra resultat visade att religion utövas inom en egen referensgemenskap. De unga invandrarna hade en tydlig längtan efter ett religiöst samfund. Moskén och det religiösa samfundet, umma, var en del av de muslimska ungas liv på förläggningen som en mental bild som tidvis konkretiseras via besök till moskén. Observationen är parallell med den från Bertram-Troost et al. (2008: 406–407). Enligt dem förs diskussioner relaterade till ungas religion med dem som representerar samma religiösa samfund eller religiösa grupp som den unga.

Gemensamt för alla unga som var med i studien var att fundera på etiken i sina egna eller andras handlingar i religionssammanhang. Smiths (2003: 19–20) struktur av religionens roll eller inflytande i ungas liv förverkligas alltså främst genom att reflektera över etiska handlingar och moraliska regler. De unga som deltog i denna studie reflekterar bland annat över ämnet förlåtelse och riktningarna för ett gott och sanningsenligt liv. Å ena sidan visade de unga också respekt för andras åsikter och religioner. Å andra sidan var tro förknippat med svaghet och sårbarhet. Vissa ungdomar bedömde att religion behövs av dem som på något sätt är svaga i sina liv. Religion ansågs ge hjälp och hopp i svåra skeden av människors liv. Ett fåtal av de unga såg religiösa aktörer ha en bredare samhällselig roll eller betydelse. Samhällsdebatten var främst inriktad på debatten om sexuella minoriteter och deras rättigheter. De unga upplevde att religiösa aktörer hade starka offentliga åsikter om sexuella minoriteters rättigheter. Observationerna som beskrivs ovan visar att unga tycker att religion har olika roller i deras eller andras liv. Däremot ses religion som ganska snäv. Oftast är religionens och kyrkans roll att agera som hjälpare åt andra människor, och ämnena i samhällsdebatten ses som ganska snäva. Det är intressant varför just dessa bilder betonas i ungas tankar.

Utifrån resultaten av studien kan man fråga sig hur unga rör sig kulturellt och samhälleligt gällande deras religiösa tankar och diskussioner. I vilka sociala och kulturella rum formar unga sina religiösa tankar, sin identitet och sin socialisering? Utifrån erfarenheterna från de unga infödda finländarna som intervjuades är de sociala rummen för religiös reflektion mycket begränsade. De är placerade tätt i en individs liv, delvis till och med helt inom det personliga inre livet, och man talar inte om religion ens inom de närmaste sociala relationerna. Ovanstående innebär dock inte att andra sociala rum inte påverkar den ungas uppfattningar. Den egna vänkretsen, familjen eller media spelar en betydande roll i bildandet av uppfattningar. För de unga asylsökande framstod utrymmet för religiös reflektion och debatt som mycket mer öppet och omfattande. Däremot kan det vara så att även de unga invandrarna är under press från de sociala rummen. Deras egna religiösa seder kan bygga tydliga gränser mellan vi och dem. (Jacobson, 1998.) Ju mer homogent ett samhälle eller till exempel ett lokalsamhälle är, desto starkare kan dessa åtskiljande gränser bli.

Som ett ämne för ytterligare forskning skulle det vara intressant att ta reda på hur ungas sociala och kulturella rum förändras i förhållande till religion och religioner. Det som gör det särskilt intressant är den situation som skapas av mångkulturalism och mångreligiositet, där mångfalden av religioner blir mer och mer framträdande. Unga som flyttar till Finland måste forma och motivera sin egen religiösa övertygelse, och unga infödda finländare måste ta ställning till religion som de anser vara privat när mångfalden breder ut sig till ett spektrum av religioner och världsbilder och när dess offentliga synlighet växer.

Eftersom ämnet för denna studie var unga är det värt att överväga hur religion kommer att se ut för unga i framtiden. Kommer förhållandet till religion att förändras på något sätt? Hur kommer de att definiera sitt eget medlemskap i kyrkan? Några av de intervjuade funderade på att utträda ur kyrkan, kommer det att ske? Vilka faktorer och händelser i livet påverkar till exempel ett förhållande till religion senare i livet? Vid tidpunkten för intervjun hade de unga själva en vilja att reflektera över sitt förhållande till religion, men de verkade inte ha någon samtalspartner kring religiösa och världsbildande teman. Det vore viktigt för vuxna som arbetar med unga att vara öppna och villiga att diskutera livsåskådning och andra frågor som rör tillvaron och dess syfte. Vår forskning visade att ett dialogpartnerskap skulle vara viktigt för unga då de funderar på sin egen identitet, plats och framtid.

Litteratur

Beit-Hallamy, B. & Argyle, M. (1997). *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London: Routledge.

- Bertram-Troost, G.D. & Ipgrave, J. (2008). Encountering religious pluralism in school and society. A qualitative study of teenage perspectives in Europe (Religious diversity and education in Europe, 5). München: Waxmann. (405–412).
- Collins-Mayo, S. & Dandelion, P. et al. (2010). Religion and youth. Theology and Religion in Interdisciplinary Perspective Series. BSA Sociology of Religion Study Group Series. London: Ashgate.
- Frønes, I. (1995). Among Peers: On the Meaning of Peers in the Process of Socialization. Oslo: Scandinavian University Press.
- Haastettu kirkko: Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011. (2012). Kyrkans forskningscentralens publikationer; 115. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.
- Heelas, P. & Woodhead, L. et al. (2005). The Spiritual Revolution: Why Religion is Giving Way to Spirituality. Oxford: Blackwell Publishing.
- Helander, E. (2006). Finland: Individualistic Religiosity within Tradition. - Zieberts, H-G. & Kay, W. K. et al. (red.): Youth in Europe II: An international empirical Study about Religiosity. International Practical Theology; 4. Münster: LIT Verlag. (
- Helve, H. (2006). Nuoret ja usko. – T.A. Wilska (red.), Uskon asia. Ungdomsbarometern 2006. Helsingfors: Delegationen för ungdomsändamålen. (92–109).
- Hemming, P. & Madge, N. (2011). Researching children, youth and religion: Identity, complexity and agency. *Childhood*, 2012 vol. 19(1), 38–51.
- Hinnels, J. R. (1997). The Study of Diaspora Religion. – J. R. Hinnels (red.), *The Penguin Handbook of Living Religions*. 2 upplagan. London: Penguin Books. (682–689).
- Hood, R.W.Jr., Spilka, B., Hunsberger, B. & Gorsuch, R. (1996). *The Psychology of Religion: an empirical approach* (2 ed.). New York: Guilford.
- Hopkins P., Olson E., Pain, R. & Vincett, G. (2011). Mapping intergenerationalities: The formation of youthful religiosities. *Transactions of the Institute of British Geographers* 36(2). (314–327).
- Häkkinen, S. (2). Ihanne ja todellisuus: Jäsenyyteen sitoutuminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsingfors universitet, teologiska fakulteten, institutionen för praktisk teologi
- Jacobson, J. (1998). *Islam in Transition: Religion and Identity among British Pakistani Youth*. London: Routledge.
- Knauth, T., Jozsa, D.P., Bertram-Troost, G. & Ipgrave, J. (2008). *Encountering Religious Pluralism in School and Society: A Qualitative Study of Teenage Perspectives in Europe*. Münster: Waxman.
- Martikainen, T. (2011). *Migration Settlement, Reflections on Post-1990 Immigration to Finland*. Leiden: Brill.
- McGuire, M.B. (2008). *Lived Religion. Faith and Practice in Everyday Life*. United States of America: Oxford University Press.
- Myllyniemi, S. (2006). Ungdomsbarometern 2006. – Wilska, T.A. (Red.), Uskon asia. Ungdomsbarometern 2006. Delegationen för ungdomsändamålen, publikationer 34; Ungdomsforskningsnätverket/ Ungdomsforskningsällskapet, publikationer 67.
- Myllyniemi, S. (2014). Ihmisarvoinen nuoruus. Ungdomsbarometern 2014. Undervisnings- och kulturministeriet. Delegationen för ungdomsändamålen. Ungdomsforskningsnätverket.
- Mäkelä, K. (2000). Alaikäisiä koskeva yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettinen ennakkosääntely. – Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (red.), Lasten nuorten tutkimuksen etiikka. Ungdomsforskningsnätverket. (67–88).
- Niemelä, K. (2006). Vieraantunut vai pettynyt? Kirkosta eroamisen syyt Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Kyrkans forskningscentralens publikationer 95. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.
- Niemelä, K. (2007). Rippikoulusta aikuisuuteen. Pitkittäistutkimus rippikoulun merkityksestä ja vaikuttavuudesta. Kyrkans forskningscentralens publikationer 99. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.
- Niemelä, K. (2008). Does Confirmation Training Really Matter? A longitudinal study of the quality and effectiveness of confirmation training in Finland. *Publications of the Church Research Institute*; 59. Tammerfors: Church Research Institute.
- Niemelä, K. (2009). Nuorten uskonnollinen tausta ja uskonnollisuuden muutos rippikoulun aikana seitsemässä Euroopan maassa. – Inananen, T. & Niemelä, K. (red.), Rippikoulun todellisuus. Kyrkans forskningscentralens publikationer 107. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral. (288–310).

- Niemelä, K. (2011). Heikkeneekö uskonnollisuus ikäryhmissä? Uskonnollinen kasvatus ja sen merkitys uskonnollisuuden selittäjänä. – K. Ketola, K. Niemelä, H. Palmu & H. Salomäki (red.), Uskonto suomalaisten elämässä: Uskonnollinen kasvatus, moraalit, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa. Samhällsvetenskapliga dataarkiv publikationer: 9. Tammerfors. Samhällsvetenskapliga dataarkiv. Tammerfors universitet. (40–59).
- Niemelä, K. (2015). No longer believing in belonging: A longitudinal study of Finnish Generation Y from confirmation experience to Church-leaving. *Social Compass*. 62(2), 172–186.
- Saine, H. (2000). Uskonnonopetus Suomen oppivelvollisuuskoulussa 1900-luvulla. Åbo universitet, Åbo.
- Silverman, D. (2003). *Doing Qualitative Research: a Practical Handbook*. London: Sage.
- Smith, C. (2003). Theorizing Religious Effects Among American Adolescents. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 42(1), 17–30.
- Smith, C. (2005). *Soul Searching: The Religious and Spiritual Lives of American Teenagers*. New York: Oxford University Press.
- Taira, T. (2003). Maallistumisesta notkistumiseen – muuttuva uskonnollisuus ja uskontososiologian näkökulma. *Sociologia* 40(3), 219–233.
- Taira, T. (2006). Notkea uskonto. Åbo: Eetos Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsingfors: Tammi.